

PRISPEVEK K STAREJŠI ZGODOVINI POŠTE V ŠKOFJI LOKI

V tem kratkem prispevku nimam namena prikazati celovitega razvoja škofje-loške pošte. Iz obsežnejšega rokopisa O razvoju poštne prometa na Kranjskem, ki sem ga pripravila za tretji del Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev, ki bo obsegal promet, sem izdvojila predvsem vprašanja, kako so Škofjo Loko vključevali v pošno omrežje in kakšno vlogo je imela v poštnem prometu do prve svetovne vojne.

Prvi začetki poštne službe v naših krajih segajo na prehod iz 15. v 16. stoletje. Služba je bila občasna, vzdrževali so jo s poštними sli – sprva pešci – kasneje pa tekači. Za prvo obdobje organizacije poštne omrežja v naših krajih je bilo odločilno, da so bili v Gradcu sedeži uradov, ki so imeli na skrbi obrambo proti Turkom, ki so vse pogostejše vpadali tudi na Kranjsko. Za prenašanje sporočil so bile pomembne najkrajše povezave Gradca z Vojno krajino. Zato je razumljivo, da nastajajo poštne zveze na relaciji med Gradcem in Ljubljano po domnevah raznih avtorjev že v zadnjih letih 15. stoletja, prvo zanesljivo omembo teh povezav pa imamo iz leta 1514. V naslednjih desetletjih je prihajalo do sicer kratkotrajnih, a kar pogostih vzpostavitvev poštne prometa na tej relaciji, dokler ni med Gradcem in Ljubljano nastala leta 1573 stalna poštna zveza, ki so jo v naslednjem desetletju podaljšali do Gorice in Benetk kot pomembnega trgovskega središča. Za našo temo je zanimiv podatek, da je kranjski deželni vicedom organiziral leta 1522 pošto med Ljubljano in Celovcem s sli tekači. Koliko časa je delovala, ne vemo. Da bi tudi na Koroškem lahko uporabljali povezavo z Benetkami, so 1588. deželni stanovi uvedli stalno poštno zvezo s sli pešci iz Ljubljane prek Ljubelja do Celovca in nazaj, to pa je pomenilo tudi vključitev Škofje Loke v poštni promet.¹

Pomen Škofje Loke v trgovini na daljavo se je začel v 16. stoletju zmanjševati. V srednjem veku je veljala Škofja Loka za kraj, prek katerega je tekla – po Poljanski in Selški dolini – povezava Štajerske z Italijo. Močno se je odrazila preusmeritev trgovskega prometa med Ogrsko in Primorjem na cesto čez Trojane (medtem ko je prej le-ta potekal po Tuhinjski dolini), tako da se je glavna trgovska pot izognila Kamniku in smer iz Kamnika proti Škofji Loki ni bila več zanimiva.²

V drugi polovici 16. stoletja moramo omeniti gradnjo ljubelske ceste, ki sicer ni povsem uspela, in so z deli nadaljevali še v naslednjem stoletju, je pa bistveno vplivala na usmeritev trgovskega in s tem tudi poštne prometa prek Gorenjske, od Ljubljane na Celovec. Da bi lahko tudi na Koroškem uporabljali omenjeno povezavo z Benetkami, so avgusta 1588. deželni stanovi uvedli poštno zvezo s sli pešci iz Ljubljane prek Ljubelja do Celovca in nazaj. Srečevala se je s številnimi težavami, na kar kaže tudi podatek, da se je moral poštni sel še čez sto let (1689) zaradi slabe in težavne poti prek Ljubelja, nekajkrat vrniti. Na relaciji Celovec–Ljubelj–Tržič–Kranj–Škofja Loka–Ljubljana so pošto prenašali še v prvi polovici 18. stoletja poštni sli, ki se omenjajo v Škofji Loki, Kranju in Celovcu. V Ljubljano so prihajali ob torkih, odhajali pa ob sredah. Škofja Loka je na ta način dobila svoje mesto v poštni povezavi med Kranjsko in Koroško.

Pomen ceste čez Ljubelj je dobil potrditev tudi v načrtih Karla VI. Leta 1719 je namreč vladar ustanovil svobodni pristanišči v Trstu in na Reki ter obe pristanišči povezal z zaledjem s pravimi, glavnimi komercialnimi cestami. Med te so uvrstili leta 1726 tudi ljubeljsko cesto, ki pa ni potekala več prek Škofje Loke, marveč po sredini Sorškega polja. Tako je ostala Škofja Loka brez prave povezave z glavnimi prometnimi tokovi. Čez Škofjo Loko so sicer še naprej vodila pota, ki pa so bila namenjena samo tovornemu prometu, medtem ko je po komercialnih cestah – ob njihovem nadaljnjem usposabljanju – stekel vozni promet.³

Reforme cesarice Marije Terezije so v precejšnji meri izboljšale tudi pošto poslovanje. Med drugimi so na relaciji Ljubljana–Celovec odpravili omenjene poštne sle, ki so jih plačevali deželni stanovi, in uvedli redno pošto zvezo s poštnimi postajami (v Trzinu so postavili pošto postajo leta 1763, v Kranju pa leta 1770). Resolucija Marije Terezije z dne 21. julija 1752 predsedniku Reprezentance in komore na Kranjskem je predvidevala novo pošto zvezo, ki naj bi potekala čez Kranj v Škofjo Loko, kjer naj bi nastavili posebnega zbiralca pisem. Toda poštni upravitelj v Ljubljani Franc Dominik Mullbacher je temu predlogu nasprotoval, enako negativno stališče je imel tudi poštni upravitelj iz Celovca. Navajala sta, da odmik poštne zveze od komercialne ceste, ki je potekala po Sorškem polju, ne bi koristil poštnemu prometu, ker bi se zaradi povečane razdalje občutno podražil in bi za to potrebovali še enega konja. Glede kranjskih trgovcev pa so bili mnenja, da odpošljejo v Loko le dve do tri pisma na teden ali še celo manj in da poštšina ne bi zadoščala za vzdrževanje poštnega sla v Škofji Loki. Tako so med Ljubljano in Kranjem uvedli pošto zvezo po komercialni cesti, Škofja Loka pa je ostala brez direktne poštne povezave. Podatek o pisemskem prometu pa kaže tudi na gospodarsko nazadovanje Škofje Loke v tem obdobju.⁴

V zvezi z obravnavano problematiko nas ne zanima, kako so širili in izboljševali poštni promet po ljubeljski cesti, ki je sčasoma vključeval tudi potniški promet. V zadnjih desetletjih 18. stoletja je prihajala jezdna pošta iz Celovca v Ljubljano dvakrat tedensko, prav tako tudi vozna pošta. V tem času se je razširila stalna poštna zveza prek Gorenjske tudi na relaciji Kranj–Beljak čez Podkoren (potekala je naprej v Salzburg in na Tirolsko), ki je nekaj časa celo prevladovala pred povezavo s Celovcem.

Poštni promet se je v prvi polovici 19. stoletja okrepil. Deloma ga je na novo urejal zakon iz leta 1837. Da bi povečali območje in obseg pošte, so začeli po letu 1840 ustanavljati tudi na Gorenjskem prve pisemske zbiralnice v večjih krajih, ki so bili odmaknjeni od glavnih poštne cest. Med najstarejše spada pisemska zbiralnica v Škofji Loki, ki so jo ustanovili leta 1841 in jo je upravljal Matija Porenta. Ukvarjala se je le s pisemsko pošto in odpravljanjem manjših blagovnih pošilk in je imela enkrat ali dvakrat tedensko zvezo z ljubljansko pošto, največkrat po posebnem slu, ali pa z vozno pošto. Ustanovitvi škofjeloške zbiralnice so na Gorenjskem sledile še tiste v Radovljici, na Bledu in v Kropi.⁵

Nov pomemben mejnik v razvoju pošte je predstavljala zgraditev železniškega omrežja. Prednost novega prometnega sredstva je narekovala poštni upravi, da preusmeri promet s cest na železnico in opusti svoje zveze na relacijah, kjer je stekla železnica. Ko so leta 1870 zgradili železnico Ljubljana–Jesenice–Trbiž–Beljak, je kmalu prenehala poštna zveza čez karavanška prelaza Ljubelj in Korensko sedlo in organizacija pošte se je bistveno spremenila. Poštni uradi so postali osnova za njeno poslovanje. Tudi iz poštne zbiralnice v Škofji Loki se je razvil poštni urad, ki je imel leta 1873 okrog 2000 gld. prometa in je odposlal 37.500 pisemskih

Poštni urad v Poljanah nad Škofjo Loko med obema vojnama (rojstna hiša slikarjev Šubicev)

in 6350 blagovnih pošilk. Po statistiki iz leta 1873 se je uvrstil poleg Kranja in Kamnika med največje in najdejavnije poštne urade na Gorenjskem.

Tudi pošta v Železnikih je že takrat dosegla prek 1000 gld. prometa in je odposlala letno 11.050 pisem in 1970 blagovnih pošilk.

Poštni promet se je od prve svetovne vojne nekajkrat povečal. Do preloma stoletja so ustanovili na škofjeloškem območju še poštne urade v Gorenji vasi, Poljanah, Selcih in v Žireh ter zbiralnice na Češnjici, v Dolenji vasi, Lučinah, Podlonku in v Sorici (ta je leta 1907 prerasla v poštni urad) ter na Zalem Logu. Vendar obstoječa poštna mreža ni zadoščala, saj je Slovenski list še leta 1903 našteval tudi kraje v Poljanski dolini (npr. Staro in Novo Oselico, Lučine), kjer imajo ljudje po dve in več ur hoda do bližnjega urada, in se zavzemal za povečanje števila pošt oziroma za nastavitev pismonoš, ki bi brezplačno prinašali in odnašali poštne pošiljke. Vsi poštni uradi na škofjeloškem območju so bili neerarni in jih je država dajala v zakup. Razlika med erarnimi – takšna je bila na Gorenjskem pred prvo svetovno vojno samo v Trziču – in neerarnimi poštami je bila predvsem v osebju, poslovanje pa je bilo pri obeh vrstah enako. Medtem ko so bili pri erarnih poštah nastavljeni državni uslužbenci, je bila za odpravnike neerarnih pošt služba na pošti največkrat le postranski poklic in so se ukvarjali z gospodarsko donosnejšimi opravili (gostilna, trgovina, posest, itd.). Odpravniki so bili nastavljeni s posebno pogodbo, ki jo je bilo mogoče na vsakih šest mesecev obojestransko odpovedati. Pri večjih poštah so morali odpravniki nastavljati poslovno osebje, med njimi prave poštne uradnike.

Škofjeloška mestna občina si je zaman prizadevala za poddržavljanje poštne in brzojavnega urada. Leta 1903 je Ivan Kregar zahteval v kranjski trgovski in obrtni zbornici, naj poddržavijo pošte v Kranju, Škofji Loki, Kamniku in Radovljici, kar je bilo v prid poštne uprave kot tudi v prid trgovcev, obrtnikov in drugih prebivalcev v omenjenih mestih. Začetek prve svetovne vojne je preprečil nadaljnje postopke za erarizacijo pošte v Škofji Loki. Po načrtu iz leta 1924, ki je predvideval, naj bi bile v nekaj letih poddržavljene vse pošte razen nekaterih manjših, sta na Škofjeloškem postali državni pošti v Škofji Loki in v Žireh.

Pošte so opravljale manipulacijsko službo in skrbele za prevoz pošte v svojih okoliših ter dovoz do vlakov. Prevoz pošte je dajala poštna uprava v najem posameznim prevoznikom, navadno na licitaciji, za dobo enega leta. Pošta v Škofji

Dopisnica s pečatoma in dvojezičnima zapisoma Poljane in Škofja Loka iz leta 1898

Loki je pretovarjala vse poštne pošiljke, ki so prihajale iz Selške in Poljanske doline. Iz Žirov je na primer leta 1904 vozil poštni voz dvakrat na dan do Gorenje vasi. Pošta v Gorenji vasi pa je skrbela za prevoz pošilk in potnikov do Poljan in Škofje Loke (prevoz je imela tedaj v najemu Dora Klobovs). Pošta v Škofji Loki je imela vozno zvezo tudi z Železniki in Selci. Iz Železnikov so od februarja 1900 imele trikrat na teden poštno zvezo vasi Martinj Vrh, Česnjica, Dražgoše, Kališe in Rudno, iz Selc pa Sv. Lenart, Ojstri Vrh, Spodnja in Zgornja Luša, Rovte, Bukovica, Praprotno, Bukovščica, Dolenja vas, Zgornja in Spodnja Golica, Jamnik, Zabrevke, Podblica in Nemilje.

V drugi polovici 19. stoletja so začeli tudi na Gorenjskem nameščati poštne nabiralnike. Posamezni kraji so si prizadevali, da bi dobili potrebno število nabiralnikov, kar je morala odobriti poštna direkcija v Trstu. V Škofji Loki so poskušali pridobiti nabiralnik že leta 1893 na Spodnjem trgu. Tudi raba slovenskega jezika na pošti se je le počasi uveljavljala. Nekaj več pravic glede slovenščine v uradih so si Slovenci priborili za Taaffejeve vlade (1879–1893). Več ministrskih razglasov iz tega časa je opozarjalo urade v slovenskih deželah, da morajo upoštevati predpise o uporabi slovenščine. Pobude so prihajale predvsem od občin. Tako se je škofjeloški občinski odbor leta 1892 obrnil na poštno direkcijo v Trstu z zahtevo, naj škofjeloški pošti preskrbi slovenski ali dvojezični pečat in se pri tem skliceval na zagotovljeno enakopravnost jezikov.

Med novimi tehničnimi dosežki, ki so odločilno vplivali na razvoj poštne službe v 19. stoletju, zavzema posebno mesto iznajdba telegrafa in telefona. Medtem ko je Ljubljana že leta 1849 imela brzojavno postajo in so v naslednjih letih ustanavljali telegrafske urade tudi v drugih večjih krajih ob liniji Gradec–Ljubljana–Trst, je Gorenjska v razvoju telegrafske službe zaostajala za več kot desetletje. Leta 1872 so uvedli telegrafsko linijo Stara Loka–Škofja Loka in ob koncu tega leta so odprli telegrafski urad v Škofji Loki, ki je bil združen s pošto. Pri iskanju primerneга uslužbenca za delo s telegrafom je direkcija pritegnila tudi škofjeloško občino, ki je dajala na razpolago prostor v Mestni hiši, službo pa so javno razpisali. V času do prve svetovne vojne so širili telegrafsko omrežje še v Poljansko in Selško dolino. Novi telegrafski uradi so bili do leta 1900 ustanovljeni v Gorenji vasi, Poljanah, Selcih in Železnikih ter leta 1903 v Žireh. Bili so združeni s poštami. Na ta način je bilo tudi škofjeloško območje pred prvo svetovno vojno

prepreženo z brzojavnimi linijami, ki so med seboj povezovale zlasti važnejše gospodarske in turistične kraje.

Tako kot telegrafska je bila tudi prva telefonska linija na Slovenskem zgrajena med Gradcem, Ljubljano in Trstom. Vanjo je bilo po mnogih prizadevanjih leta 1897 vključeno tudi omrežje v Ljubljani. V začetku leta 1903 je poštno in brzojavno ravnateljstvo v Trstu oblikovalo načrt za napeljavo telefonskega omrežja na Gorenjskem. Najpomembnejši kraji ob železniški progi Ljubljana-Trbiž naj bi se vključili v telefonski promet. Predvideni sta bili tudi dve stranski telefonski povezavi, ena od teh je bila iz Kranja v Trzič in Škofjo Loko ter lokalno telefonsko omrežje v Kranju, Škofji Loki in Trziču. Načrta niso uresničili, ker občine niso zmogle zagotoviti zahtevane finančne udeležbe. Ponovno pobudo za zgraditev telefonskega omrežja na Gorenjskem je dala Zbornica za obrt in trgovino na Kranjskem leta 1907. Poštno in brzojavno ravnateljstvo v Trstu je zbornici naložilo, naj zbere potrebne podatke za sestavo predračuna. Trgovinsko ministrstvo na Dunaju predlogu zbornice ni nasprotovalo, kot pogoj za izvedbo pa je postavilo prispevek občin za gradnjo v višini 35.000 kron. Čeprav so zelo potrebovali telefon, so občine v naslednjem letu lahko zagotovile le 10 odstotkov vseh potrebnih sredstev. Trgovinsko ministrstvo je vztrajalo pri prispevku občin v višini 30 odstotkov vseh stroškov. V posameznih krajih so morali zagotoviti določeno število telefonskih naročnikov. Tudi v naslednjih letih občinam ni uspelo zagotoviti potrebnih sredstev, zaradi česar je v začetku leta 1914 poslanec dr. Ravnihar predlagal v deželnem zboru, naj bi tudi dežela finančno podprla gradnjo telefonskega omrežja na Gorenjskem. Prvotni načrt gradnje so nekoliko spremenili, Škofja Loka naj bi bila vključena v glavno telefonsko linijo, ki bi povezovala Ljubljano s Kranjsko Goro in Belo Pečjo.

Med prvo svetovno vojno je avstrijsko vojaško poveljstvo zgradilo na Gorenjskem nekaj telefonskih linij in jih vključilo v že obstoječe pošte. Te linije so bile večinoma slabše kakovosti in so bile namenjene izključno vojski. Ob razpadu Avstro-Ogrske leta 1918 so na loškem območju obstajali telefoni pri poštnih postajah v Škofji Loki, Gorenji vasi, Žireh in v Železnikih.

Opombe

¹ Majda Žontar, *Razvoj poštne prometa na Gorenjskem do prve svetovne vojne*, PTT Arhiv št. 21, Beograd 1978/1979, str. 75, 76; ista, *Poštni promet čez Gorenjsko na Koroško ob začetku 19. stoletja*, *Kronika* 1988, št. 3, str. 172.

² Pavle Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*, Škofja Loka 1973, str. 90.

³ Majda Žontar, *Razvoj poštne prometa...*, str. 76, 77–80, 82; Pavle Blaznik, o. d., str. 290.

⁴ Peter Ribnikar, *Regesti dokumentov za zgodovino pošte*, PTT Arhiv št. 21, Beograd 1978/79, str. 318, 319.

⁵ P. Radics, *Die K. K. Post in Krain und ihre geschichtliche Entwicklung*, Ljubljana 1896, str. 60, 82.

⁶ Majda Žontar, *Razvoj poštne prometa...*, str. 110–116.

Zusammenfassung

BEITRAG ZUR ÄLTEREN GESCHICHTE DER POST IN ŠKOFJA LOKA

Im ersten Teil des Beitrags erörtert die Autorin die ständige Postverbindung zwischen Ljubljana und Klagenfurt (Celovec) mittels Boten-Fußgängern über den Loiblpaß, die von den Landesständen im Jahr 1588 erstellt wurde. Dies war zur Zeit, als die ständige, vom Jahr 1573 bestehende Postverbindung zwischen Graz und Ljubljana noch bis Görz (Gorica) und Venedig verlängert wurde. Dies bedeutete aber zugleich die Einschaltung von Škofja Loka in den Postverkehr. Die Loiblstraße, die im 16. Jahrhundert gebaut wurde, worauf die Arbeiten daran im 17. Jahrhundert fortgesetzt wurden, hat Karl VI. im Jahr 1726 als Handelsstraße proklamiert. Diese führte jedoch nicht mehr durch Škofja Loka, sondern durch die Mitte des Sorško polje (Zeierfeld).

Zur Zeit Maria Theresias wurde auf dieser Straße eine regelmäßige Postverbindung mit Poststationen eingeführt und so blieb Škofja Loka ohne direkte Postverbindung. Unter den ersten Ortschaften in Gorenjsko/Oberkrain bekam Škofja Loka 1841 eine Brief-Sammelstelle. Nach dem Jahr 1870 wurde mit dem Ausbau der Gorenjsko-Eisenbahnstrecke der Postverkehr auf die Eisenbahn umgeleitet. Aus der Post-Sammelstelle in Škofja Loka entwickelte sich das Postamt, das schon im Jahr 1873 nach seiner Leistungszahl sofort hinter Kranj und Kamnik war. Im Beitrag werden alle nichtärarischen, im Bereich von Škofja Loka bis zum Ersten Weltkrieg gegründeten Postämter aufgezählt. Dargestellt wird die Entwicklung der telegrafischen Linien und die Entstehung der mit den Postämtern verbundenen Telegrafämter sowie die Einschaltung von Škofja Loka in die Projekte für die Entwicklung des Telefonnetzes in Gorenjsko.